

Dansetraditioner i Himmerland

– af Anders Chr. N. Christensen

Rebild – navnet lyder bekendt. Utallige er de, der har besøgt Nationalparken eller været Allerede 50 år før Spillemandsmuseet i Rebild skabtes, dannedes i 1901 Danmarks første folkedanseforening i København, "Foreningen til Folkedansens Fremme", hvis oprindelige formål ikke kun var at bevare og fremvise de gamle danse, men også at indsamle, beskrive og udgive gamle danske folke-danse.

Samme år som Foreningen til Folke-dansens Fremme blev stiftet, udgav foreningen sine første dansebeskrivelser og melodier: "Danske Folkedanse, Beskrivelser I" og "Danske Folkedanse, Musik I". Før udgivelsen havde flere af foreningens første bestyrelsesmedlemmer udtrykt visse betænkeligheder ved den økonomiske risiko, der var forbundet med en sådan udgivelse, selv om foreningens initiativtager Andreas Ottestrøm (1875-1938) selv var parat til at påtage sig hele risikoen.

Melodierne var forinden blevet arrangeret af organist Hammermüller for klaver, og forsiden blev tegnet af kunstneren Sigurd Olrik. Det viste sig dog siden, at der var ingen grund til at frygte for salget af noder og dansebeskrivelser. Noderne blev straks en kæmpesucces.

Hæftet blev populært hos mange musiklærere til undervisning i klaverspil for børn og unge.

Inden året var omme, var første oplag udsolgt, og foreningen måtte genoptrykke andet oplag året efter. Dette første

hefte indeholdt ingen danse fra Himmerland, men det andet hefte fra 1903 og det tredje hefte fra 1911 kom til at indeholde flere himmerlandske danse.

Andreas Ottestrøm (1875-1938) var med til at skabe Danmarks første folkedanseforening "Foreningen til Folkedansens Fremme" i 1901. I 1913 oprettede Andreas Ottestrøm den første Fiskerihøjskole i Snoghøj ved Lillebælt. På højskolen tilbød han folkedansekurser, der trak deltagere fra hele landet. Det var ved et af disse kurser Poul Lorenzen mødte folkedansen i 1920'erne. Foto ca. 1920.

**Lærer Jeppe Hansens
danseindsamling i Veddum
i Øst-Himmerland i 1902**

Lærer Jeppe Hansen (1866-1936) fra Skelund skole henvendte sig, efter at første hefte var udkommet, til Andreas Otterstrøm i et brev, hvori han fortalte:

“Vi har nemlig her paa Egnen en Mængde gamle Danse, som er i Færd

*Jeppe Hansen, Skelund (1866-1936).
Læreruddannet fra Blågård Seminarium
i København. I en menneskealder var han første-
lærer og kirkesanger i Skelund. Hansen beklædte
en række offentlige hverv. Han var aktiv i
indsamlingen af folkedanse fra Østhimmerland
og spillede i øvrigt selv til folkedans.*

med at dø ud. Ungdommen kan dem ikke, de ældre dør bort. (Egnen er Sydøst-Himmerland, Nord for Mariager Fjord, Hadsundegnen). Maaske De allerede har disse Danse fra andre Egne af Landet, saa var det jo unødvendigt at rejse hertil. Jeg har talt med Folk Nord fra saavel som med Folk Syd fra, men de har ikke kendt Dansene. Jeg har set og omhyggeligt gennemset det af Foreningen udgivne 1. Hefte, men kun fundet faa af dem deri. Jeg skal nævne nogle Navne som Firetur, Femtur, Sextur, Ottetur, Totur, Den gale Totur, Spids Hamborg, Bitte Hamborg, Fidrimikkel, Den ny Kontradans, Finger-Polka, Den røde Lue, Toppet Høne, Enkelt Kæde, Fandango, Sisken og flere andre. Som De ser, har enkelte samme Navne, men det er ikke samme Danse”.

Lærer Jeppe Hansen var født i Veddum, Skelund sogn, i 1866. Faderen Hans Peter Jeppesen drev en mindre landbrugsejendom, og derfor kom Jeppe Hansen tidligt ud at tjene som hyrde-dreng. Han kom på Skelund Højskole i et par år, tog præliminæreksamen i 1885, blev student i 1887 og fortsatte i fire år med teologiske studier, men forandrede imidlertid beslutning og tog en lærereksamen i 1893. Jeppe Hansen var først huslærer, indtil han fik førstelærerembedet i Skelund, hvor han virkede til 1933. Jeppe Hansen var en meget alsidigt begavet og interesseret mand. Det medførte, at han tidligt kom ind i offentlige tillidshverv: Han var regnskabsfører ved Skelund Brugsforening, formand for Skelund Veddum sygekasse, og han sad i Skelund Veddum sogneråd og var opstillet for Socialdemokratiet til Folketinget. Lærer Jeppe Hansen spillede fra sin tidligste ungdom violin, og som realelev underviste han højskoleforstander Hammers søn i violinspil. I begyndelse af

1900-tallet oprettede han et folkedansehold, hvor han selv spillede violin. Jeppe Hansen døde i Skelund i 1936.

Sommeren 1902 rejste Andreas Otterstrøm til Skelund, hvor han oplevede en dansesammenkomst i Veddum i Skelund sogn. I en sort notesbog optegnede Andreas Otterstrøm følgende: "Kileflek-keren, Korsfirtur (D. firkantede), Enkelt Kæde, Pigernes Aftensang, Henrik Smith, Lybekkeren, Trekantet Sløjfe, Rundt Hopsa, Sekstur, Femtur, D. Spidse Hamburger, D. ny Contradans, 8 Tur, D. Toppede Høne, Syvspring, Stamper, Fimrevals og Kræn Goddes Firtur (Kristen Gades Firtur)". Desværre er de fleste af Andreas Otterstrøms optegnelser fra denne tur så ufuldstændige, at de ikke kan tolkes, og i flere tilfælde er dansen kun nævnt, men det kan skyldes, at Andreas Otterstrøm kun har set de enkelte danse danset igennem én gang.

Andreas Otterstrøm må have bedt Jeppe Hansen, Skelund Skole, om yderligere at få oplysninger om dansenes udførelse, for Jeppe Hansen sendte i 1902 Otterstrøm nogle af de mest detaljerede dansebeskrivelser, som kendes fra begyndelsen af 1900-tallet. Jeppe Hansen har selvfølgelig kendt Foreningen til Folkedansens Fremme's første hefte og derfor haft mulighed for at nedskrive dansene i foreningens terminologi. Dansene var så præcist nedskrevet, at foreningen kun behøvede en smule korrektur, før de kunne bruges i deres næste udgivelser. "Den Røde Lue" og "Ottetalsdans (eller Toppet Høne)" kom med i Foreningen til Folkedansens Fremme's næste hefte i 1903, og "Ottetur" og "Kræn Gaad'es Firtur" kom med i det tredje hefte fra 1911.

Det interessante ved Jeppe Hansens optegnelser er, at vi her får en række interessante oplysninger om dansene.

F.eks. fortæller han, at "Varsofiane" aldrig bliver spillet, som den er nedskrevet på noder. I forbindelse med pausen, hvor danserne stopper op og står stille, forlænges tonen op til en $1/4$ længere, end der står i noderne. Om hoptrin siger Jeppe Hansen: "Hoptrin kendes i alt Fald vist ikke i gamle Danse her paa Egnen"; der blev udelukkende danset med løbe- og gangtrin, men "ser Hoptrin bedst ud, saa lad os faa dem med". Både Den røde Lue og Kræn Gaad'es Firtur blev beskrevet med hoptrin i stedet for løbetrin. Endelig fortæller Jeppe Hansen om melodien til "Kræn Gaad'es Firtur", at den "har jeg ikke kunnet faa fat i paa anden Maade end ved at skrive den op efter Hukommelsen, og jeg har så ladet en Spillemand, der kendte den, spille den igennem, og han har erklæret den at være "korrekt"". Om "Kræn Gaad'es Firtur" fortæller Jeppe Hansen videre: "Jeg var for nylig til Sølvbryllup i Veddum. Der dansede vi en Del af de gamle Folkedanse; men jeg saa ikke nogen, jeg ikke havde set før. Der blev medfølgende Firtur danset. De saa den, da De var her, og De noterede den vist ogsaa op, men den gang kunne jeg ikke skaffe Noder til den. Da jeg nu havde fået den nedskreven, og jeg sad og spillede faldt det mig pludselig ind at Musikken i anden Reprise passede udmærket til Reeltrin. De husker nok, at der her blev brugt Tohaandsfatning, og de dansende stod og trippede, næsten som om der kunde være noget i Vejen med dem. Denne Trippen turde jeg ikke anse for det oprindelige, især da Musikken egner sig til Reel. Jeg henvendte mig saa til en ældre Spillemand i Veddum, om hvem jeg vidste, at han kendte baade denne Dans og en Mængde andre, og jeg spurgte ham saa, om det var rigtigt, som den Dans blev danset, og om den ikke var undergaaet

Forandringer i hans Tid? Han svarede hertil, at i de 42 Aar han havde spillet, var den bleven danset paa denne Maade. - Jeg viste ham saa nogle Reeltrin og spurgte ham, om han aldrig havde kendt den slags Trin? - Og det hjalp; thi saa sagde han: "Jo, den Slags Trin brugte altid de "sværeste" Dansere i anden Tur (Reprise), men saa tog Herren ikke Damen i Hænderne, saa satte de derimod Hænderne i Siden". Det har altsaa været i Brug her paa Egnen i denne Dans, og sandsynligvis ogsaa i flere andre, hvor man tripper med Tohaandsfatning".

Da dansebeskrivelsen til "Den røde lue" blev trykt i 1903, er det beskrevet således: "1. og 2. Herre vender sig mod hinanden og danser 8 Reeltrin; tohaands Fatning eller Hænderne i Siden..." Denne trippen, "næsten som om der kunne være noget i Vejen med dem", bliver tolket som reeltrin. I den trykte dansebeskrivelse står der intet om, at det kan være andet end de standardiserede reeltrin. De trin, som Jeppe Hansen og Andreas Otterstrøm så i 1902, har måske været en improviseret figurering, hvilket kendes både fra Norge og Sverige og på Shetlandsøerne. Her har man helt op til i dag ikke brugt de standardiserede reeltrin, enhver danser improviserer sine trin på stedet i en Shetlandsk Reel. Det vil sige, at vi måske i Veddum sogn har haft en improviseret figurering frem til begyndelsen af 1900-tallet, som det kendes fra folkelig tradition i vore nabolande. Da Ellen Grüner-Nielsen sammen med sin mand arkivar Hakon Grüner-Nielsen besøgte Læsø i 1920, fortalte spillemand og gårdejer Lars Vilsen, at reeltrin i en Reel "var først set de sidste Aar, men før trippede man kun", altså har man på Læsø danset på samme måde som i Veddum.

Jeppe Hansen indsendte beskrivelser af Ottetur, Sekstur, Russisk Firetur, "Kræn

Gaad'es Firtur", Den bitte Hamborg og Den spidse Hamborg, og af dansemelodier blev indsendt 24 melodier: Ottetur, Sextur, Den bitte Hamborg, Fem-tur, Den spidse Hamborg, Skomager Dansen, Den gamle Kontradans, Den ny Kontradans, Femtur, Toppet Høne (Danses af 3 Par), Toppet Høne (el. enkelt Kæde), Rundt Hopsa, Firetur, Kilflækkeren (Kedel-flikkeren), Ottetur, Sextur, Firetur, Menuet ("Monovet"), Henrik Schmith, Kræn Gaad'es (Kristen Gades) Firtur. (Det gamle navn har vist været Rund Firtur eller Firtur med Vals), Varsofiane, Væver Vals el. Vadmels Dansen og Sisken.

Danseindsamling i Vest-Himmerland i begyndelsen af 1900-tallet

Omtrent samtidig med, at Andreas Otterstrøm havde kontakt med lærer Jeppe Hansen i Skelund, fik Foreningen til Folkedansens Fremme meddelt en række gamle danse fra Vest-Himmerland. Efter Foreningen til Folkedansens Fremme's originaloptegnelser skulle meddelelsen til disse danse være cand. jur. Rasmus Fog, der på det tidspunkt boede på Bianco Lunos Alle 10, 3. sal, på Frederiksberg. Rasmus Fog har temmelig sikkert været en god bekendt af Hans Schierbeck; det har sandsynligvis været gennem jurastudiet, at Hans Schierbeck har mødt Rasmus Fog, idet denne blev kandidat i jura i 1904, og Schierbeck dimitterede lidt senere. Hans Schierbeck havde været medlem af Foreningen til Folkedansens Fremme fra foreningens start i 1901, og det er også ham, der optegnede alle de vest-himmerlandske danse. Dansene har nok ikke været efter Rasmus Peter Fog (1871-1915), da han var født i København, men nærmere efter hustruen Martha Julie Christiansen, der var født i 1871 i Lovns sogn ved Hvalpsund. Hun var datter af skolelærer og kirkesanger

Jens Christiansen og Severine Jensine Foss fra Lovns sogn. De danse, som Hans Schierbeck optegnede, var: Den store Hamborger, Feder Mikkel eller Fidri, Fidje og Fætter (pardans), Ruder Es, To Ting, Firkant eller Firkantet Sløjfe, Pigernes Aftensang, Te æ fjerre Si'e (Kør her om). Dansene Den store Hamborger, Lille Hamborger, Feder Mikkel (parvis), Ruder Es, Te æ fja' Si'e, eller Heidilit, kom herom, kom med i andet hefte, "Danske Folkedanse, Beskrivelser II", og "Danske Folkedanse, Musik II" 1903.

I 1905 fik Hans Schierbeck ministeriel støtte til en danseindsamlingstur i Danmark, der varede mere end en måned. Den 11.08.1905 besøgte Schierbeck Øst-Himmerland. Vi lader Hans Schierbeck selv fortælle:

"Cyklede mod Syd, blev færget over Aggersund i en lille Knald-Motorjolle, hvor en forbisejlende Damper og Himlen forenedes om at gøre mig saa vaad, at der maatte en solid Middag til i Løgstør for at gøre mig blidt stemt overfor Turens Fortsættelse ad de sølede bakkede Veje til Fovlum Skole. Det klarede op undervejs, saa jeg naaede mit Bestemmelsessted allright, det er en herlig tur langs Risgaarde Bredning.

Det var Foreningens gamle Støtte, cand. jur. Rasmus Fog, der havde skaffet mig Forbindelser på den Egn; men meget nyt af Danse og Melodier traf jeg forresten ikke; de fleste Danse har jo cand. Fog lært os (se vort Hefte II).

Hos Skolelærer, Musiker, Uhrreparatør, Gartner, Plantør o.s.v. (et Utal af Beskæftigelser vist c. 30) Kordsen i Fovlum blev jeg modtaget uhyre gæstfrit; den næste Nat sov jeg på Hvalpsund Kro i det mindste Værelse, man kan tænke sig."

Selvom om der ikke var så meget nyt at hente, optegnede han alligevel "Sløjfet Reel, Lille Hamborger, Rikke to, Røde

Lue og Den hvide Mær", efter lærer Cordsen i Fovlum.

Lærer Cordsen var lærer i Fovlum fra 1875 til 1907, og det er korrekt, at han var noget af en tusindkunstner, som Hans Schierbeck Fjelssø beretter. Vi ved, at han reparerede violiner. Spillemand Jens Smed fra Farsø smadrede sin violin ved en bryllupsfest, men instrumentet fik en "lykkelig Restaurering hos Fovlums Degn, som var en fin Instrumentmager". Endvidere ejer Spillemandsmuseet en violin med en reparationsseddel fra Cordsen.

Forfatter Johannes V. Jensens interesser for himmerlandsmusik og – dans

Nogle få kilometer øst for Fovlum ligger Farsø, hvor forfatteren Johannes V. Jensen blev født i 1873. Det var i Farsø, Johannes V. Jensen voksede op, og fra sognet og omegnen han fandt inspiration til nogle af sine realistiske skildringer af naturen og befolkningen i Vest-Himmerland. Den første samling var "Himmerlandsfolk", som allerede kom i 1898, herefter "Nye Himmerlandshistorier" 1904, "Himmerlandshistorier, tredje Samling" 1910, og som en separat roman udkom "Jørgine" i 1926, der specielt er interessant for alle, der beskæftiger sig med spillemandsmusik og folkelig dans. Romanen giver en af datidens bedste skildringer af en livsskæbne fra en svunden tid, og af bryllupsmusikken og dansen i Vest-Himmerland. Endelig i 1933 udgav Johannes V. Jensen en samlet udgave "Himmerlandshistorier", der indeholdt ikke mindre end 31 historier.

Johannes V. Jensen må fra sin hjemegn huske, når et bryllupstog passerede barn-domshjemmet i Farsø på vej til kirke. I indledningen til "Jørgine" fortæller Johannes V. Jensen: "Der var to Bryllupsmarscher; den ene blev brugt, naar

man kom kørende til Kirke, den anden naar Brudetoget bevægede sig, paa kortere Strækning, tilfods. De blev foredraget i forskelligt Tempo; lige saa adstadig og værdig den ene lød, når man gik til Kirke, Gaamarschen, som den blev kaldt, lige saa ilende, rullende og farende var Køremarschen; der var et helt forskelligt Temperament i dem." I Johannes V. Jensens barndom var det utænkeligt med et bryllup, hvor ikke den ene eller den anden af de to gamle marcher blev brugt. Før romanen "Jørgine" udkom, lod Johannes V. Jensen "Gaamarschen", "Køremarschen", "Slidskenen" og "Firkanten" sætte på noder efter hukommelsen sammen med nogle spredte erindringer i en artikel, "Himmerlandsk Musik", som tydeligvis er et forarbejde til "Jørgine". Det fine ved Johannes V. Jensens artikel og roman er hans levende beskrivelser af musikken og dansen sat i en større sammenhæng. Dansen ved Ane Katrines bryllup beskrives således: "Men omsider lyder Signalet fra Storstuen, Spillemanden har trukket Violinen af Rævebælgen og stukket Klarinetten ind, han stemmer, dybe prøvende Toner, Diskanten, den er klar, det fortryller Sjælene, og snart dunder Gulvet under de Dansende, Storstuen fuldpakket saa at det fjedrer i hele Huset." "Det var de gamle varme svingende Rotationsdanse, ikke Hjernearbejde, som Dans senerehen i Tiden, Polka og Vals, Mazurka med Spjat, Rheinländer-Hopsa, fynsk Polka dertil Turdanse, Trekanten, Firkanten, Den røde Hue, Den toppede Høne..."

Firkanten, "med dens rappe fyrige Musik" beskrives levende, og Slidskenen beskrives så nøjagtigt, at dansen kan rekonstrueres efter skildringen:

"Men saa var der "Slidskenen", som der nu og da hævede sig Røster for op mod Spillemanden fra de Dansendes oprørte

Hav, en til Afveksling kælen og skælmsk Dans, der gav Anledning til Udfoldelse af en vis Gratie, uden Fordringer og ikke til Overdrivelse, for Teater laa de Dansende fjernt, også en Art Koketteri. Her danser man to og to. Idet Musikken satte ind, sang man dertil:

Gaa fra mig, gaa fra mig, gaa fra mig min Ven, idet man samtidig vinkede af med Haanden og gik baglæns i Takt til Musikken. Derpaa, mens man paa samme Maade atter nærmede sig hinanden, vinkede:

Kom til mig, kom til mig, kom til mig igen!

Medens man stod Bryst mod Bryst sang og lagde højre Haand med Klap imod den Meddansendes venstre:

La la, la la la.

Endelig lagde man paa en Gang begge Hænder imod hinanden:

La la, la la la, la la la, la, la, la.

Og derpaa greb man hinanden, efter endt Forsoning, og taagede hen i en salig Vals, skævt hældet til hinanden, en Sjæl og et Hjærte i dansen."

Kristian Skytte Jensen fra Stistrup i Vest-Himmerland

I sidste halvdel af 1970'erne og i begyndelsen af 1980'erne var Kristian Skytte Jensen fra Stistrup en sikker søndagsgæst på Spillemandsmuseet i Rebild. Han var enkemand og boede i begyndelsen i sit gamle barndomshjem, hvor han selv var født i 1904; det var en gammel landbrugsejendom ved Stistrup, hvorfra man havde en fin udsigt ud over Limfjorden ved Risgårde Bredning. Stistrup ligger mindre end ti kilometer fra Farsø og Fovlum, og Kristian Skytte Jensens barndomshjem "Hvamhøjgaard" var den gamle slægtsgård, som forældrene og Kristian Skyttes farfar havde haft, før han overtog den i 1945.

I slutningen af 1970'erne fik jeg til opgave at undersøge, hvilke danse og spillemandsmelodier, Kristian Skytte Jensen kendte fra sin ungdom. På det tidspunkt var Kristian Skytte især kendt som en særdeles god visesanger.

Det blev aftalt, at jeg skulle interviewe ham i hans hjem i Stistrup. Under besøget viste det sig snart, at han kunne danse og spille alle de melodier og danse, Johannes V. Jensen nævner i sin roman "Jørgine", men også flere af de danse, der blev nedskrevet af Foreningen til Folkedansens Fremme fra Fovlum og Lovns sogn. Kristian Skytte Jensen spillede og dansede en fin version af "Slidskenen", som han kaldte "Slidsken". Melodi og dans minder meget om den, Johannes V. Jensen erindrede, men Kristian Skytte havde helt sin egen melodiform, som nu spilles til søndagsdansen på Spillemandsmuseet. I Kristian Skytte Jensens form er den lille forskel, at der afsluttes i "smedien" med fire små klap i egne hænder. Det vil sige, efter de dansende har sunget "Gå fra mig, gå fra mig, gå fra mig, min ven" og "kom til mig, kom til mig, kom til mig, igen", smedes der med hænderne, hvor parrene klapper i egne hænder, og højre hånd til meddanseren, egne hænder, venstre hånd til meddanseren, igen egne hænder og begge til meddanseren og til slut fire klap i egne hænder.

Af de danse, som blev optegnet fra Lovns og Fovlum sogn i begyndelsen af århundredet, kunne Kristian Skytte Jensen spille og danse følgende: Ruder Es, Den store Hamborger, To Ting, Firkant eller firkantet Sløjfe, Trekant, Te æ fjerre Si'e eller Heidilit, Feder Mikkel (parvis) eller "Feder Mikkel på Rår" (Feder Mikkel på Række). Foruden de nævnte danse huskede Kristian Skytte Jensen "Hamborg Svejtrit". Kristian Skytte

*Visesanger, spillemand og tidligere gårdejer Kristian Skytte Jensen, født i Stistrup i Fovlum sogn i Vesthimmerland. Kristian Skytte var en kendt visesanger, men han var også en fin danser, der huskede egnens gamle danse.
Foto: A. Chr. N. Christensen 1991.*

Jensens far, Niels Jensen, spillede toradet harmonika; da Kristian Skytte Jensen var tre år, fik han selv sin første harmonika, og kun otte år gammel hjalp han faderen med at spille for børn til juletræsfest. Kristian Skytte Jensen spillede udelukkende efter gehør, også efter at han som 12-årig fik sin første violin.

I 1918 tjente Kristian Skytte Jensen på en gård, hvor der foruden manden og konen var en datter på 17 år, en søn på 15 og en karl på 19 år. I nærheden af gården lå der syv store gårde, hvor han mange gange blev bedt om at spille til dans for tjenestepigerne og karlene. Manden, som Kristian Skytte tjente hos, var en ivrig danser. Han kunne godt komme ud fra sovekamret midt om natten i den bare skjorte og gribe en af

pigerne. Engang sagde han: "Nu skal jeg vise jer, hvordan vi dansede Hamborg Svejtrit i mine unge dage". Derfra havde Kristian Skytte Jensen denne melodi og dans, som han gav videre til spillemændene på Spillemandsmuseet, hvor den spilles sammen med flere af Kristian Skytte Jensens andre melodier. Det må tilføjes, at Hamborg Svejtrit ikke er nogen speciel vesthimmerlandsk dans. Den findes i de fleste egne af Danmark og danses næsten identisk i de forskellige egne, men den kaldes vidt forskelligt: "Hamborg Svejtrit", "Halv tolv", "Æ Skudstrupper", "Vi sku ha wos en pandekage lavet" eller "Klaus'es Skorsten".

Statsskovrider Poul Lorenzen, danseindsamling i Himmerland

I 1920 blev Poul Lorenzen (1886-1981) statsskovrider ved Buderupholm distrikt i Rold Skov. Poul Lorenzen var født i Helsingfors i Finland, men voksede op i Øst-Himmerland, hvor faderen Frederik Poul Waldemar Lorenzen var skovrider ved Lindenberg skovdistrikt. Poul Lorenzen havde fra sin tidligste ungdom en bred interesse for folkeminder og blev som ung skovrider opmærksom på, at han genfandt nogle af de danse lyslevende, som han huskede fra sine drengeår fra samme egn: "Den firkantede Sløjfe, Trekanten og mange flere".

Kort efter, at Poul Lorenzen havde bosat sig på skovridergården Moskovgaard i Rold Skov med sin svenskfødte hustru Minna Marie Madelung, tog de sammen til et kursus i folkedans på Snoghøj Folkehøjskole. Det var højskoleforstander Andreas Otterstrøm, der var pioner inden for folkedansebevægelsen, og Aase Meier, der underviste. Da Poul Lorenzen og Minna Marie Madelung kom tilbage til skovridergården i Himmerland, dannede de et folkedansehold, hvor de

forsøgte at give noget af det videre, som de havde lært. De fik stor tilslutning, men efter en kort tid faldt en del fra igen; med et udvalg af de mest interesserede dannede de "Himmerlandskvadrillen", som førte dem langt bort fra Rold og Rebild. Fra starten var det vigtigt for Poul Lorenzen at finde og redde de gamle himmerlandske danse fra forglemmelsen, lære dem igen, "saa de gik i Blodet", og "danse dem i den rette Aand".

I 1924 blev Poul og Minna Marie Lorenzen medlem af Foreningen til Folkedansens Fremme, og året efter begyndte Poul Lorenzen at sende danseoptegnelser og melodier til foreningen. I 1931 fik Minna Marie Madelung og Poul Lorenzen publiceret det første danske egnshæfte med folkedanse, "Gamle Himmerlands Danse", som blev udgivet af Foreningen til Folkedansens Fremme og senere oversat til engelsk. Dette har siden dannet forbillede for en lang række egnshæfter fra mange egne af Danmark. "Gamle Himmerlands Danse" indeholder 22 forskellige danse. Nogle danse var dengang meget sjældne og var nær ved at forsvinde, en Kontrasejre fra Hobroegnen kunne kun huskes af én eneste gammel mand. Andre af dansene var dengang så almindelige, at de blev danset af både gamle og unge, f.eks. Otte Mands Dans, Lybækker med flere. For som Poul Lorenzen skriver: "Folkedansen er ikke og har ikke været uddød i Himmerland, men danses af Tusinder".

Poul Lorenzen skriver i forordet til "Gamle Himmerlands-Danse", at mange af dansene ikke kun kendes fra Himmerland. Mange kendes i "samme eller næsten samme Form t. Eks. i Vendsyssel og Salling, medens andre af Dansene er bleven traadt i endnu fjærner Egne, ja maaske over det ganske Land." Lorenzen understreger også, at

flere danse kunne have et mindre udbredelsesområde. F.eks. skriver han: "Sisken dances mest i Midt- og Vest-Himmerland, medens To og Tretur er yndet i Egnen syd for Rold Skov, hvorimod den ikke dances på Skørping-Rebild Egnen Nord for Skoven".

I midten af 1920'erne blev Poul Lorenzen inviteret til Als i Øst-Himmerland for at undervise i folkedans. Poul Lorenzen fortæller: "Der var vist Måder med, hvad Fiskerne fik lært; men Dansen gik med Liv og Lyst, og vi for vor Part kom hjem med en god Høst af sjældne Folkedanse." Det var der, Lorenzen knyttede et nært venskab med Jens Frederiksen, som var fisker, strandfoged, landmand og møller, men først og fremmest spillemand. Han havde otte sønner, som alle spillede, og der blev sagt om Jens Frederiksen, at han lærte alle sognets unge at spille et instrument. Jens Frederiksen kom til at redigere musikken til "Gamle Himmerlands-Danse". Han spillede til et utal af folkedansestævner. Han var bl.a. med i London i 1929, hvor han spillede solo-violin i Royal Albert Hall for 10.000 tilhørere to aftner i træk.

I 1929 valgtes Poul Lorenzen som Landsforeningen "Danske Folkedansere"s første formand. Denne post havde han til 1936. Skovrider Poul Lorenzen boede i Himmerland indtil 1940, hvor han blev direktør for statsskovbruget i Danmark. I de tyve år, Poul Lorenzen var skovrider i Himmerland, var han med til at skabe en bevidsthed om folkemusik og folkedans i Himmerland, som ikke var uden betydning for de mennesker, der skabte Spillemandsmuseet i 1951.

Danseindsamling i Als i Øst-Himmerland i 1987

Efter Spillemandsmuseets etablering havde flere af pionererne kontakt til Jens

Frederiksens sønner fra Als. I 1959 besøgte spillemanden Evald Thomsen og arkivar Thorkild Knudsen fra Dansk Folkemindesamling familien Frederiksen og andre meddelere i Als, hvor Thorkild Knudsen indspillede en række unikke lydoptagelser. Brødrene Frederiksens Orkester besøgte i 1959 Rebild, hvor Thorkild Knudsen igen indspillede flere melodier. Orkestret bestod da af Jens Frederiksens tre sønner Frederik (1900-1960) på bas, Kristen (1905-1994) på trompet og Peter (1912-1991) på sekund-violin, og foruden brødrene spillede Tage Sauer (1906-1984) førsteviolin og Carl Jensen (1881-1972) fløjte. I løbet af 1980'erne medvirkede orkestret i et par radio-udsendelser og igen ved et arrangement på Spillemandsmuseet.

Dansk Folkemindesamling startede i 1979 de første forsøg med at dokumentere den folkelige dans i Danmark på video. Og allerede i 1980 indspillede de første danseoptagelser på Spillemandsmuseet i Rebild. Video var stadig i sin barndom og har gennem årene gennemgået en teknisk udvikling.

Dansene, der blev dokumenteret i Rebild, var næsten udelukkende pardanse: fynsk polka, vals, mazurka, vals og et par turdanse, trekant og firkantet sløjfe. Det var Otto Trads, der spillede til dansen sammen med Børge Hyldgaard, flere af de lokale spillemænd dansede samt en lille kreds af museets søndagsgæster, der var indbudt til at danse.

Da Spillemandsmuseet i løbet af 1980'erne igen fik en tættere kontakt til Frederiksen-familien, blev det undersøgt, om det endnu var muligt at indspille danseoptagelser med traditionelle dansere, der havde danset til Jens Frederiksen.

Det viste sig, at der var endnu nogle få par, og de blev suppleret af nogle yngre familiemedlemmer. Optagelserne fandt

sted i forsamlingshuset på Als Hede i 1987. I forbindelse med danseoptagelserne blev nogle af de centrale meddelere interviewet. Det drejede sig om Hanne Christensen, som var født på Als Hede, som var absolut den bedste meddeler, hendes mand Christian Christensen, som var født i Helberskov, Christian Lybeck, som også var født i Helberskov, og Dora Jensen, som egentlig var født i Vive ved Hadsund, men som flyttede til Helberskov, da hun var 14 år og har været bosat i Als sogn siden.

Af de fire interviewede var Lybeck den eneste, der havde gået på danseskole som barn. Det var en danselærer Hammer, der om vinteren kom gående en gang om ugen til Helberskov for at

give børnene undervisning i dans. Han havde også danseundervisning i de omliggende sogne. Når han underviste, sang han: "En, to, tre, fir' og fem og drengene følger pigerne hjem". De lærte især at danse polka. Lybeck fik først lært at danse vals, da han kom til at gå til bal. Det var først, da han fik fat i de lidt ældre, som dansede godt. "Jeg har altid inklineret for de gamle koner", fortæller Lybeck, "og derfor fik jeg lært de gamle danse". De tre øvrige har aldrig fået undervisning i dans og heller ikke i folkedans. Dora lærte at danse af sin mor på et rødt murstensgulv i køkkenet. Det første var en polka, og siden lærte hun at danse vals. I Hannes hjem var det især faderen, der dansede med hende. Det

Himmerlandskvadrillen fra Skørping, oprettet af skovrider Poul Lorenzen ca. 1920. Dansetruppen blev landskendt og deltog i stævner i såvel Danmark som udlandet. Kvadrillen var aktiv i fremstilling af "Himmerlandsdragten", sammensat ud fra originale dragtdele, fundet på museer og hos private. I midten af billedet ses spillemanden Jens Frederiksen fra Als, der ofte ledsagede truppen på dens rejser. Ved hans side ses skovrider Poul Lorenzen.

første hun lærte var en "rundenom", (en polka), hvor han sang "Lille nisse med huen rød". Hendes mand Christian lærte sig selv at danse, "han hoppede løs" ved børneballerne. Han lærte det selv ved at lytte til musikken og se efter de andre.

Fra børnene var syv år, var der børnebal i Als tre gange om året. Det var til fastelavn, hvor drengene gik den første dag som fastelavnssoldater. Den voksne ungdom kørte rundt med en fastelavnsskib den anden dag. Drengene var udklædte, hvor en var konge, en prins, en minister, en fanebærer, en bajads og resten var menige soldater. Det var bajadsens opgave at samle penge ind til festen, som blev afholdt om aftenen. Alle husstande gav et tilskud til festen, og det var dengang sådan, at en femøre var lige så velkommen som en femkrone. Om aftenen blev ballet så afholdt. Det andet bal holdt læreren i skolen efter eksamen, og hvert år tredje juledag var der fælles juletræ i forsamlingshuset, efterfulgt af et børnebal. Der blev danset "frem og tilbage" (fynsk polka), polka og "den toppe-de høne" med tre par i række, "bondepigen" og flere andre danse.

Når børnene var konfirmeret, blev de regnet som voksne og kunne frit gå til bal i forsamlingshuset eller på afholdshotellet. I Als var der på den tid en stærk afholdsbevægelse, og det var også almindeligt, at de unge blev medlem af afholdsforeningen, når de var fyldt 14 år. Området havde et rigt foreningsliv, og der blev afholdt bal næsten hver lørdag, i gymnastikforeningen, i boldklubben, i afholdsforeningen med flere. På det tidspunkt, de interviewede begyndte at gå til bal, blev der næsten udelukkende danset runddans ved de almindelige baller, dvs. frem og tilbage, polka, vals, hopsa, mazurka og enkelte turdanse som trekant, firkant, "den urede sekstur" og otte-

mandsdans. De gamle danse som "de lange danse" "Feder Mikkel", firetur på langs, sekstur på langs, ottetur på langs og en mængde pardanse, der var bundet til en bestemt melodi, var fra meddelerens forældres tid. De blev kun brugt, når de gik med til "Gammelmandsbal", som ballerne for de ældre blev kaldt. Ved de private fester kunne enkelte af de gamle danse godt blive spillet på opfordring, når der var ældre til stede.

I midten af 1920'erne gav "Himmerlandskvadrillen", der blev ledet af Poul Lorenzen, opvisning på afholdshotellet, hvorefter de ældre i Als blev opfordret til at vise nogle af deres gamle danse. I løbet af 1920'erne og 1930'erne benyttede Poul Lorenzen spillemanden Jens Frederiksen til at spille til opvisning rundt om i Danmark og i udlandet. I Als tog Jens Frederiksen og lærer Knud Larsen initiativ til at arrangere nogle danseaftner for at bevare de gamle traditionelle danse fra Als, nogle gammeldanseaftner, hvor de udelukkende dansede lokale danse. Ved disse aftener fik de yngre mulighed for at lære mange af de gamle danse. Der var ingen undervisning, idet de ældre kun viste, hvordan dansene skulle danses. Disse aftner blev holdt med Jens Frederiksen og sønner igennem 1930'erne til 1940, hvor lærer Knud Larsen rejste fra sognet.

Flere gange i 1930'erne kom Poul Lorenzen på besøg med "Himmerlandskvadrillen". Danserne fra Als lærte også et par danse, som "Himmerlandskvadrillen" dansede. Og danserne i Als lærte bl.a. gruppen at danse rund hopsa. Poul Lorenzen var god til at organisere, men til at danse "det var han sku ikke god til", som en af de gamle dansere udtrykte, men "han var god til at bruge munden". "Ja, han dansede tungt", udtrykte vor bedste meddeler.

*Christian og Hanne Christensen fra Als
i Østhimmerland danser Varsoviane.
Foto: A. Chr. N. Christensen 1987.*

Grunden til de gode indsamlingsresultater i Als i 1987 er uden tvivl det rige musikliv, spillemanden Jens Frederiksen skabte i den lille fiskerby og dens omegn. Han havde mange elever, der kunne spille. Jens Frederiksens orkester blev aldrig opløst. I 1987 spillede brødrene Kristen og Peter Frederiksen stadig med,

den ældste bror Frederik Frederiksen var afløst af sønnen Jens Frederiksen på bas, og efter Tage Sauers død blev førsteviolen spillet af baker Finn Christensen. En anden grund var de gammeldanseftener, Jens Frederiksen skabte sammen med lærer Knud Larsen, der var med til at holde dansetraditionen i live længere end andre steder i Himmerland.

Folkelig dans – folkedans

Inden for de sidste godt 25 år har Spillemandsmuseet gjort et stort arbejde for at holde liv i de gamle himmerlandsdanse. I den første periode var museet mest optaget af musikken, men efter at spillemandsstuen blev flyttet til første etage, og det blev muligt at danse til musikken, er egnens befolkning og folk langvejs fra kommet for at få en svingom. I starten kom der mange ældre, der havde en traditionel dansebaggrund, nu er der langt færre. I dag har en langt større del en oplæringstradition fra en folkedanseforening. I dag findes færre og færre, der har lært dansene af deres forældre eller søskende eller bare ved at se efter andre.

Allerede i 1927 skrev den svenske danseforsker Ernst Klein en artikel "Folkedans och folkelig dans", hvor han viser, hvordan folkedansebevægelsens fremførelse af dans adskiller sig fra den folkelige fremførelse. Kleins terminologi er med tiden blevet almindeligt accepteret inden for den nordiske danseforskning. Den dans, der lever i et folkeligt miljø, er folkelig dans, og den dans, der danses i folkedanseforeninger, er folkedans. Hvorfor er det nødvendigt med den skelnen? Det er det, fordi de to indlæringsformer er helt forskellige. I et traditionelt miljø lærer man mest ved efterligning, ved at prøve. Danseren får ikke regler og systemer, han eller hun skal forstå eller huske, derfor er dansen hovedsageligt et auto-

Kresten Frederiksen (1905-1994), trompet, Jens Frederiksen, kontrabas og i baggrunden skimtes Peter Frederiksen (1912-1991) sekundviolin. Peter og Kresten Frederiksen var sønner af den kendte spillemænd Jens Frederiksen (1854-1943) fra Als i Østhimmerland. Jens Frederiksen på kontrabas er barnebarn af den gamle Jens Frederiksen. Foto: A. Chr. N. Christensen 1988.

matisk bevægelsesmønster på samme måde som at cykle eller svømme. I organiseret oplæring får vi dansen hurtigt og effektivt indøvet på kort tid. Mønstrene i dansen og dansens ideal for stil og særpræg bliver præcist formuleret.

I dag oplever vi i større grad oplæringstraditionen, og det gælder både blandt spillemænd og dansere. Inden for de sidste 25 år er der blevet langt færre traditionelle spillemænd og dansere fra de folkelige miljøer i Danmark.

Spillemanden Jens Frederiksen, Als (1854-1943), med sine otte sønner. Fra venstre: Peter Frederiksen, Chresten Frederiksen, Hans Frederiksen, Jørn Frederiksen, Knud Frederiksen, Jens Frederiksen, Niels Frederiksen, Erling Frederiksen og Frederik Frederiksen.

Kildemateriale:

Dansk Biografisk Leksikon, grundlagt 1867 af C. F. Bricka, tredje udgave, niende bind, 1981: Lorenzen, Poul 1886-1981, direktør for statsskovbruget.

Jensen, Johannes V.: Himmerlandsk Musik.

Jensen, Johannes V., 1971: Jørgine.
Udkom første gang i 1927 på Hagen & Clausens Forlag i København.

Klein, Ernst, 1978: Om Folkedans. Sammanställd och redigerad av Mats Rehn-berg.

Lorenzen, Poul og Minna Marie Madelung 1952: Gamle Himmerlands-Danse, Udgivet af Foreningen til Folkedansens Fremme. Udgivet første gang i 1931.

Musikalsk Folkekultur. Dec. 1981.
Månedssblad om Folkekulturen og dens Folk Årg. 1 nr. 4. s 19: Skytte Jensen, Kristian: Hamborg Sveitrit.

DFS 1915/4: XIV Foreningen til Folkedansens Fremme's Arkiv. II Dansebeskrivelser: Breve og optegnelser indsendt af lærer J. Hansen Skelund Skole 1902.

DFS 1915/3:N 1-23. Foreningen til Folkedansens Fremme's Arkiv I. Melodier. I alt 23 melodier ned-

skrevet af J. Hansen, cand.phil., Skelund Skole, indsendt i 1902.

DFS 1915/3:Y Foreningen til Folkedansens Fremme's Arkiv. I. Melodier. Hans Schierbecks hefte med musikoptegnelser fra Himmerland fra indsamlingsrejsen i 1905.

DFS 1915/3: Jf. 1-15. Foreningen til Folkedansens Fremme's Arkiv. I. Melodier. I alt 15 melodier fra Himmerland nedskrevet af J. N. Jensen.

DFS mgt. GD 1987/1 og 1987/2. Samtale med Hanne og Christian Christensen, Møgelhøjvej, Als.
Indsamlere: Niels Jørn Østergård, Svend Nielsen og Anders Christensen.

DFS mgt. GD 1987/8 og 1987/9 Samtale med Dora Jensen, Anna og Christian Lybeck, Als. Indsamlere: Niels Jørn Østergård, Svend Nielsen og Anders Christensen.

Spillemandsmuseets lydarkiv 1979/3 Samtale med Kristian Skytte Jensen.
Indsamler: Anders Christensen.

Spillemandsmuseets lydarkiv 1982/1 Samtale med Kristian Skytte Jensen og Ragna Støttrup.
Indsamler: Niels Jørn Østergård.